

УДК 658.152

JEL classification: O310; O310

Круш Н. П.

к.е.н., ст.викладач, КПІ ім. Ігоря Сікорського

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЯ

У даній статті аналізуються методологічні підходи до розкриття сутності поняття інновація. Розглянуті процесний, системний, результативний, та атрибутивний підходи до поняття інновація. Проаналізовано, сутнісні риси інновацій та запропоновано авторське визначення категорії «інновації».

Ключові слова: інновація, інноваційний розвиток, теорія інновацій, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми.Першочерговою задачею для України є пошук скритих резервів потенційних можливостей, незадіяних факторів і чинників, та їх ефективного використання для подолання наслідків системної соціально-економічної кризи національного господарства, утримання ще існуючих конкурентних позицій вітчизняних товарів на внутрішньому і зовнішніх ринках, подальшої економічної стабілізації та створення сприятливих інституціональних умов для економічного зростання і вирішення нагальних соціальних питань. Одним із таких факторів, який спроможний суттєво вплинути на реалізацію вище зазначених завдань є інновації, інноваційний потенціал окремих галузей і сфер української економіки. Його використання вимагає активізація наукових досліджень, організаційних і фінансових зусиль держави, та всіх господарюючих суб'єктів в частині нарощення інноваційної складової економічного розвитку.

Аналіз основних досліджень та публікацій.Значний науковий доробок дослідження проблем інновацій, інноваційного розвитку та інноваційної діяльності зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Ю. Бажал, В. Гуєць, Н. Гончарова, М. Долішний, Б. Патон, П. Перерва, А. Пригожний, О. Амоша, Б. Санто, Б. Твісс та багато інших.

Високо оцінюючи внесок вчених у розвиток теорії інновацій, варто зазначити, що серед науковців не існує єдності в розумінні понять інновації і інноваційний розвиток, це пов'язано із відсутністю узгоджених поглядів і теоретико-методологічних підходів до пізнання змісту цих категорій, що зумовлює подальше дослідження даної проблематики.

Мета статтірозкрити та оцінити позитивні сторони та проблемні положення існуючих методологічних підходів до пізнання поняття інновація (інноваційний розвиток) та обґрунтувати підхід який дає можливість більш комплексно розкрити сутність цієї категорії.

Виклад основного матеріалу. Теорія інновацій формувалась поступово, а закінченого вигляду набула лише у другій половині ХХ століття. Саме у цей період її стали розуміти як систему знань про теоретико-методичні і практичні проблеми НТП та питання до формування інноваційної політики і механізму її реалізації, а також як процесу трансформації досягнень науки і техніки у новий продукт, технологію, найновітніші рішення різного характеру на всіх рівнях економічної системи.

У витоків цієї теорії стояли Й. Шумпетер та М. Туган-Барановський, А. Шпітгоф і Х. Хартман. Хоча, більш глибокий аналіз наукової літератури, присвяченої питанням інновацій, свідчить, що у їх основу закладено усі ті результати досліджень, які і стали критичною масою, необхідною для вибудовування комплексної завершеної теорії інновацій [1; 2; 3; 4].

Так, уже у період існування ранніх цивілізацій у працях філософів-економістів можна зустріти розуміння необхідності створення нового, того, що здатне забезпечувати більш ефективний розвиток певних сфер життєдіяльності суспільства у процесі пристосування людини до природи, їх спільного наближення одне до одного. У період середніх віків в умовах панування теологічного світогляду питання науки, створення нового розглядались переважно як неприродні, тому фактично не підіймались. Але уже з 16-17 ст. у творах Т. Мора та Т. Кампанелли спостерігається повернення до ідей наукового розвитку, творчості тощо [5; 6].

У цей період активно розвиваються природничі та точні науки, з'являється значна кількість нових навігаційних приладів, удосконалюються судна, з'являються нові форми організації торгівлі та бізнесу.

Прагнення до створення нового було підкріплено не лише намаганнями змінити засади суспільної життєдіяльності, а і зародженням капіталістичного способу виробництва, що сам став значною новацією тогочасного суспільства [7]. І поряд з цим виникає перший економічний напрям, який виражає ідеї капіталістичних перетворень та прагне систематизувати і узагальнити результати від них – меркантилізм.

На думку В. Харчука [8], меркантилісти здійснили поштовх до теоретичного обґрунтування та практичної реалізації державницьких новацій та новацій у сфері здійснення торгівлі як основи накопичення багатства країни. Надалі ідеї створення нового були реалізовані у працях представників класичної політичної економії. Так, зокрема, А. Сміт [9], аналізуючи засади поділу праці, прийшов до висновку, що він не просто стимулює підвищення продуктивності, а і є джерелом багатства нації. В основі ж самого поділу праці та, відповідно, підвищення продуктивності крім підвищення вправності робітників та економії часу лежать винаходи. Вони у значній мірі визначають і ефективність конкурентної боротьби.

Д. Рікардо [10], досліджуючи проблеми заробітної плати та продуктивності праці, також пов'язував їх із введенням нової техніки.

Пізніше К. Маркс [11] визначить, що нововведення – це дійсна спонукальна сила прогресивного розвитку економічних систем. У той же час, варто наголосити на тому факті, що у працях класиків та марксистів новації не є закономірним, а скоріше випадковим явищем, притаманним капіталістичній системі господарювання. Лише з появою теорій циклів та доведенням об'єктивної необхідності у інноваціях як джерелі поступального руху, росту та зростання можна говорити про те, що з'являється теорія інновацій у її класичному вигляді. У працях Й.А. Шумпетера, М. І. Туган-Барановського, М. Кондратьєва у частині теорії інновацій одними з найвагоміших наукових досягнень є наступні [2; 12; 13]: – вони проаналізували різні підходи до пояснення циклічного характеру розвитку виробництва і дійшли висновку, що перешкодою для безперервного розвитку виробництва є не стільки зовнішні обмежувальні фактори, скільки внутрішні властивості економічної системи, які, і породжують циклічність її розвитку: циклічності у відтворенні основного капіталу країни; – визначили, що самі цикли характеризуються дією сил «всмоктування і виштовхування», де силою «всмоктування» капіталу є результати науково-технічного розвитку, які знаходять своє застосування у виробництві. При цьому імпульс до інвестування виникає з потреби у виробництві машин та устаткування, викликаних новими технічними вдосконаленнями, винаходами та ринками збуту. Відкриття розширюють «посуд капіталоутворення» і викликають необхідність його наповнення [2]. Актуальність ідей М. І. Туган-Барановського для теорії економічного розвитку. Сама ж «місткість посуду» визначається вимогами технічного прогресу. Проте, як тільки вона наповнюється, додаткове утворення нового капіталу стає непотрібним та недоцільним, гранична ефективність капіталу знижується до нуля, інвестування припиняється, розквіт уривається (механізм заповнення інвестиційного вакууму, що утворюється в кризовій фазі циклу, через комерціалізацію науково-технічних досягнень); – сформулювали закони розвитку інноваційного процесу, де основу становить поведінка підприємців – новаторів на протигагу традиційним «господарям». У сучасних умовах їх розглядають як типи ринкових стратегій функціонування суб'єкта господарювання: 1) стабілізаційні – збереження досягнутого рівня виробництва і частки ринку; 2) розвиваючі – розширення виробництва, частки ринку, збільшення прибутку тощо. Кінцевою точкою їх теорій стало запропоноване Й. Шумпетером [1] визначення інновації. Для нього інновація є стрибком від старої виробничої функції до нової. Він також визначив комбінації, які формують структуру інноваційного процесу: випуск нового продукту, або ж відомого продукту нової якості; впровадження нового, досі невідомого в конкретній галузі методу 14 виробництва; проникнення на новий ринок збуту;

отримання нових джерел сировини чи напівфабрикатів; організаційна перебудова, зокрема створення монополії чи її ліквідація. Праці Й. Шумпетера [1; 12] стали вихідною точкою переходу від циклічного підходу до еволюційного у аналізі інновацій. Їхні ідеї було взято за основу та розвинуто у теоріях економічного росту П. Дугласа, Х. Кобба, Я. Тінбенгера, Р. Солоу, О. Анчишкіна, Н. Калдора, Дж. Робінсон, П. Ромера, К. Шелла, Р. Лукаса, М. Скотта, де економічне зростання пов'язувалось не лише з традиційними факторами виробництва, а і з використанням результатів НТП.

Таким чином, на наш погляд, їх можна систематизувати на випадкові (докласичні, класична політична економія, марксизм), класичні (інновацій та інноваційного підприємництва), циклічності, еволюційності, економічного зростання та інституціональні теорії інновацій. У межах кожної з теорій та підходів спостерігається прагнення уточнити сутність категорії «інновація», визначити її основні риси, зрозуміти та окреслити напрями руху інноваційного процесу та значення здійснення інноваційної діяльності. Проте найповніше, на нашу думку, сутність та об'єктивне значення інновацій у процесі розвитку сучасної цивілізації відображає інституціональний напрям економічної науки, оскільки саме він заклав засади для розуміння системної єдності їх здійснення та координації цих процесів на усіх рівнях економічної системи. В межах цього підходу розширене сутнісне бачення інновацій у частині підсистем суспільства, де вони можуть виникати та бути реалізовані (соціальні, економічні, політичні, культурні, науково-технологічні). Аналіз вище вказаних підходів дає можливість представити усю різноманітність підходів до відображення сутності інновацій та визначити, що усі їх можна класифікувати за наступними підходами табл. 1. Окремі автори намагаються поєднувати різні підходи у процесі визначення сутності інновацій, наприклад, і як процесу і як зміни, або ж як процесу та атрибуту тощо. На наш погляд, атрибутивний підхід є елементом усіх вище вказаних, оскільки вказує на сутнісні причини і необхідність впровадження інновацій.

Проте у переважній більшості сучасних досліджень мова іде про два основні підходи. Ряд вчених розглядає інновацію саме як процес упровадження нових виробів, технологій, методів організації виробництва і праці, управління тощо. Інші передбачають дослідження інновації як продукту – результату процесів упровадження нової техніки, технології, методу, організації, тобто використовують атрибутивний і результативний підхід.

На нашу думку, останнє твердження має бути вихідним у дослідженні інновацій та розумінні їхньої сутності, оскільки: визначення інновації як процесу фактично призводить до ототожнення категорії «інновації» та «інноваційна діяльність», «інноваційний процес», а також не корелюється з тим, що інновації можуть мати різний результуючий характер, у т.ч. і у

вигляді процесу, який був викликаний відповідними потребами, метою та проблемами; визначення інновацій як зміни також є дещо обмеженим, оскільки зміна виступає внутрішньою характерною рисою інновацій; визначення інновацій як системи також ускладнює їх розуміння, бо найчастіше інновація виступає складовою інноваційних систем та процесів, які у них відбуваються, а характер її дифузії та складності – це її ознаки. У той же час, не можна відкидати і того факту, що у розрізі окремих досліджень дана категорія може набувати і вигляду процесу та системи.

Таблиця 1

Сутність інновацій за різними підходами

Підхід	Сутність	Представники
Процесний (функціональний)	Інновація розглядається як процес, який має цілеспрямований характер та орієнтований на здійснення змін як основи підвищення конкурентоспроможності чи отримання інших важливих ефектів	А. Турило, О. Зінченко, Б. Твісс, Б. Санто, Л. Антонюк, В. Савчук, А. Поручник, Друкер, та ін.
Системний	Інновації розглядаються як системи, що самоорганізуються і взаємодіють із розгалуженою структурою внутрішніх та зовнішніх факторів на основі узгоджених процесів, що детермінують динамізм системи	В. Тарасевич, Ф. Валента та ін.
Результативний (предметний)	Інновації є результатом інноваційної діяльності і виражаються у нових (удосконалених) товарах, комерційному використанні нових (удосконалених) процесів або обладнання, новій або удосконаленій техніці, технології, процесів, що мають використовуватись	Й. Шумпетер, К. Маркс, А. Сміт, Е. Менсфілд, Л. Антонюк, В. Савчук, А. Поручник, О. Замула, Л. Михайлова, П. Завлина, Н. Поліщук, та ін.
Атрибутивний (конкурентний)	Інновації представляються як реакція різних суб'єктів на виклики середовища, потреби суспільства тощо	Й. Шумпетер, А. Турило., О. Зінченко, П. Друкер, Н. Поліщук, Ю. Буренніков, С. Мочерний та ін.

Джерело: складено автором на основі: [1; 9; 11]

З метою уточнення сутності інновацій, доцільно визначити їхні базові риси, які впливають з аналізованих підходів і представлені на рис. 1.

Таким чином, виходячи з атрибутно-результативного підходу як вихідного у дослідженні інновацій та враховуючи сутнісні риси інновацій можна запропонувати наступне визначення даної категорії.

Інновації – це результат інноваційної діяльності, який відображається у предметних змінах на різних рівнях соціально-економічної системи та у різних її сферах, може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу, характеризується наявністю економічного, соціального,

екологічного, ресурсного, комплексного ефектів і збільшує їхні адаптаційні можливості у процесі розвитку, які можуть проявлятися як продукт, продукція, технологія чи процес; охарактеризувати її здатність та значимість у процесі забезпечення постійного розвитку та взаємодії усіх складових соціально- економічної системи на основі впровадження змін.

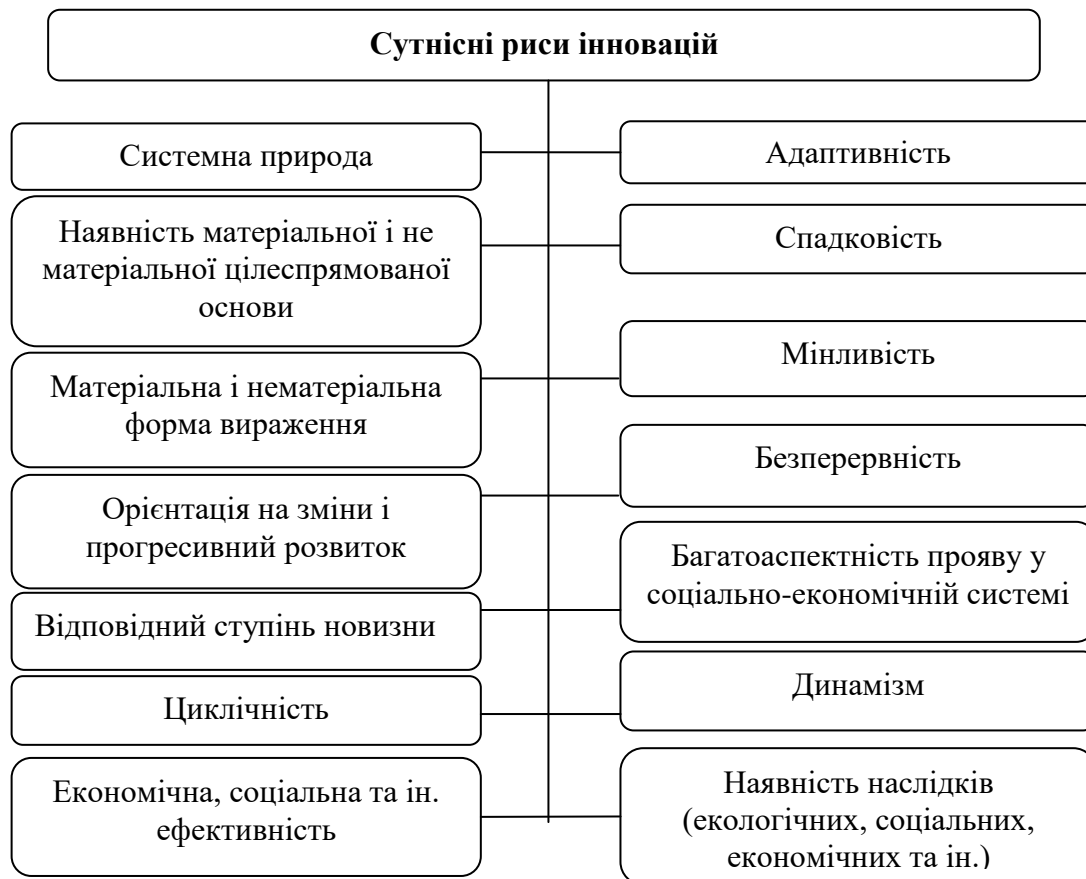

Рис. 1. Структурна характеристика інновації
 Джерело: доповнено автором на основі: [7; 11, 13]

Висновки. Різноманітність підходів до відображення сутності інновацій можна класифікувати за такими підходами: процесним (інновація розглядається як процес); системним (інновація розглядається як система); результативним (інновація є результатом інноваційної діяльності) та атрибутним (інновація представляється як реакція різних суб’єктів на великі середовища, потреби суспільства, тощо).

На наш погляд, вихідним у дослідженні інновацій та розумінні їхньої сутності є атрибутно-результативний підхід, який розглядає інновацію, як продукт суспільними потребами який є результатом інноваційної діяльності породжений впровадженням нової техніки, технології, методу організації, тощо.

Результатом інноваційної діяльності яка визвана суспільними потребами і відображається у предметних змінах на різних рівнях соціально-економічної системи та у різних її сферах, може бути отриманий

на будь-якому етапі інноваційного процесу, характеризується наявністю економічного, соціального, екологічного, ресурсного, комплексного ефектів і збільшує їхні адапційні можливості у процесі розвитку. У той же час, не можна відкидати і того факту, що у розрізі окремих аспектів дослідження категорія інновації може набувати і вигляду процесу та системи.

Список використаних джерел

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – Москва: Прогресс, 1982. – 454с.
2. Туган-Барановский М. Промышленные кризисы, их причины и влияние на народную жизнь / М. Туган-Барановский; [за ред. О. Н. Попова]. – 2-е вид., перераб. – Санкт-Петербург, 1900. – 354 с.
3. Spiethoff A. Vorbemerkungen zu einer Theorie der Überproduktion / A. Spiethoff // Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich. – 1902. – № 26. – С. 721-759.
4. Хартман В. Д. Критический анализ буржуазных теорий и практики управления промышленными исследованиями и разработками / В. Д. Хартман, В. Г. Шток; [пер. с нем.]. – Москва: Прогресс, 1979. – 470 с.
5. Мор Т. Утопія / Т. Мор, Т. Кампанелла; [пер. з лат. вступ. слово Й. Кобов, Ю. Цимбалюк] // Утопія. Місто Сонця. – Київ: Дніпро. – 1988. – 207 с.
6. Кампанелла Т. Місто Сонця / Т. Мор, Т. Кампанелла; [пер. з лат. вступ. слово Й. Кобов, Ю. Цимбалюк] // Утопія. Місто Сонця. – Київ: Дніпро. – 1988. – 207 с.
7. Баранов О. Г. Інноваційні теорії: представники і проблеми структуризації / О. Г. Баранов // Історія народного господарства та економічної думки України. – 2009. – Вип. 42. – С. 45 – 56.
8. Харчук В. Ю. Теоретичні аспекти категорій «інновація» та «нововведення» / В. Ю. Харчук // Прометей. – 2007. – №2(23). – С. 127-134.
9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – Москва: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
10. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо // Сочинения. – Москва: Государственное издательство политической литературы. – 1955. – С. 116-123; 329-331.
11. Маркс К. Процесс производства капитала / К. Маркс // Капитал. – Москва: Политиздат. – 1983. – С. 430-437.
12. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. А. Шумпетер; [пер. с англ.]. – Київ: Основи, 1995. – 528 с.
13. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры / Н. Д. Кондратьев // Вопросы конъюнктуры. – Москва. – 1925. – С. 28-79.

Круш Н. П.

к.э.н., ст.преподаватель, КПИ им. Игоря Сикорского

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ ИННОВАЦИЯ

В данной статье анализируются методологические подходы к раскрытию сущности понятия инновация. Рассмотрены процессный, системный, результативный, и атрибутивные подходы к понятию инновация. Проанализированы, сущностные черты инноваций и

предложено авторское определение категории «инновации».

Ключевые слова. Инновация, инновационное развитие, теория инноваций, инновационная деятельность.

Krush N.P.

PhD of Economic sciences, senior lecturer , Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF INNOVATION

In this article, methodological approaches to the disclosure of the essence of the concept of innovation are analyzed. Process, system, resultant, and attribute approaches to the concept of innovation are considered. Analyzed, the essential features of innovation and proposed the author's definition of the category of «innovation».

Keywords. Innovation, innovation development, theory innovation, innovation.

Круш Н. П.
kryshnk@ukr.net